

„Ateis akimirka, kada imsi suprasti šio
Kinijos centrinio miesto žavesį.“



SIANAS – Amžinosios ramybės miestas

Azijos šalių ekspertas, rašytojas ir keliautojas dr. Aurelijus Zykas pasakoja apie senąją Kinijos sostinę, kurioje slypi giliausi kultūros klodai. Susipažinkite su garsiąja terakotine armija ir sužinokite, kur prasideda žymusis Šilko kelias.

Teksto autorius AURELIJUS ZYKAS

Nuotraukos autoriaus ir iš redakcijos archyvo

Ne vietoje esanti sostinė

Ar žiūrint į žemėlapi niekada nekilo klausimas, kodėl Pekinas, Kinijos sostinė, yra kažkur Kinijos pakraštyje? Juk paprastai esame pratę sostines matyti arba netoli geografinio valstybės centro, arba prie jūros. Pekinas nėra nei uostas (nuo čia iki jūros – koks šimtas kilometrų), nei didžiausias ar ekonomiškai stipriausias miestas (jį gerokai lenkia Šanchajus), nei, akivaizdu, valstybės geografinis centras. Maža to, šis miestas nėra nė prie vienos didžiųjų Kinijos upių. Jokios didesnės upės jame apskritai nebėra...

Dar labiau nustebinsime supratę, kad Didžioji Kinijos siena, tūkstančius metų žymėjusi imperijos ribą ir atskyrusi „civilizuotą“ kinų gyvenamą pasaulį nuo klajoklių stepių, yra... vos keliasdešimt kilometrų į šiaurę nuo Pekino. Taigi, šis miestas per visą savo istoriją buvo pačiame šiaurės rytiniame imperijos pakraštyje, tolimiausioje jos periferijoje.

Iš tikrųjų Pekiną kinams dovanojo mongolai, sukūrę vieną didžiausių valstybių pasaulio istorijoje. Kai XIII a.

jų chanas Chubilajus galutinai nukariavo Kinijos imperiją ir įkūrė mongolišką Juan dinastiją, jam reikėjo naujos sostinės. Ir kur kitur mongolai galėjo kurti savo imperijos sostinę, jei ne ant dviejų pasaulių ribos? Mongoliškas Chano miestas, arba Chanbalikas, dabartinio Pekino pirmtakas, išdygo ten, kur nomadišką stepių pasaulį keičia tankiai gyvenamas sėlių žemdirbių pasaulis su suspaustais laukeliais ir gausiais kaimais. Šis dviveidis miestas iš karto žvelgė į abu pasaulius ir įtiko jiems abiem.

Ir nuo pat XIII a. pastaruosius septynis šimtus metų (o ką jie reiškia tūkstantmetėje Kinijos istorijoje!) Pekinas, svetimšalių statytas miestas, nuožmiai gynė savo imperijos sostinės, titulą, stengdamasis nepastebėti savo provincialumo ir akivaizdžių kaip sostinės trūkumų.

Juk sostinė yra ne ten, kur verda kultūrinis gyvenimas, koncentruojasi šalies ekonomika ar veda patogiausi keliai. Kiniškais terminais, sostinė yra ten, kur reziduoja Dangaus sūnus ir pasaulio viešpats. Kinijos imperatorius.

Na, arba koks nors šiuolaikinis jo pakaitalas...



Vakarinė sostinė

Nuo Geltonosios upės posūkio įžengę į Šaansi (*Shaanxi*) provinciją, praėję šventąjį Hua kalną ir judėdami į vakarus palei Vei upę, pagaliau pasieksime mūsų šiam kartui nusibrėžtą tikslą – Sianą (*Xi'an*). Tik tarkite šį vardą aiškiai atskirdami du skiemenis (t. y. *Si-an*) ir suplonindami bei nutęsdami i. Kitaip liksite nesuprasti.

Iš visų senovės Kinijos sostinių tai yra vakariausias miestas, ir šis bruožas atsispindi jo dabartiniame pavadinime, kuriame yra skiemuo *Si*, reiškiantis „Vakarus“. Antrasis skiemuo an reiškia „taiką“ ir „ramybę“.

Kaip ir dauguma ilgaamžių Kinijos miestų, Sianas ne kartą keitė savo vardą, taikydamasis prie to meto valdančiųjų dinastijų bei ideologijų. Jo vardai buvo Fenghao, Čanganas, Sidzingas, Dasingas, Fengjuanas ir daugybė kitų. Per tūkstančius metų reikėjo ne kartą keisti tiek miesto veidą, tiek vardą.

Tiesa, šiuos tūkstantmečius miesto klotus, jo daugiavėdiškumą ir istorijos peripetijas vargu ar suvoksi iš karto, vos atvykęs į Sianą lėktuvu ar traukiniu, vaikščiodamas jo plačiomis gatvėmis, kur aštuoniomis juostomis zuja automobiliai, stūkso daugiaaukščiai pastatai su rėksmingais šūkiais, o gatves gali pereiti tik gigantiškos požeminėmis alėjomis...

Tačiau ateis akimirka, kada imsi suprasti šio Kinijos centrinio miesto žavesį.

Terakotinė armija

Kiekvienas, atvažiavęs į Sianą pirmą kartą, tiesiog trokšte trokšta išvysti garsiąją terakotinę armiją. Šio termino, tariamo angliškai, turbūt dauguma vietinių nesupras, tačiau visi iš karto pradės supratingai linksėti, jeigu gražiai vietiniais tonais išdainuosite *Ping-ma-yong*. Tai reiškia „kareivių ir arklių skulptūros“. Šių skulptūrų piešiniais ir užrašais mirga visa gigantiška Siano stotis, iš čia galite keliauti pasižiūrėti šio pasaulio stebuklo. Armija iškūrusi „visai šalia“ miesto – kiniškais terminais

tariant; tai reiškia, kad teks važiuoti „vos“ kelias valandas į vieną pusę.

Ši armija mena vieną seniausių Siano egzistencijos laikotarpių, kada netoliese esantis Sianjansas (*Xianyang*) buvo galingos Čin karalystės sostinė. Čin buvo viena iš didžiųjų valstybių, Kinijos teritorijoje valdžiusių prieš daugiau nei 2000 metų. Taip, kadaise Kinija, panašiai kaip dabar Europa, buvo sudaryta iš daugybės valstybių mozaikos.

Tarp šių valstybių Čin pasižymėjo ypač griežtu valdymu, jos valdovai garbino filosofą Sundzi ir rėmėsi jo filosofija – legizmu. Ši pragmatiška valstybės valdymo filosofija, po kelių tūkstantmečių Italijoje savitai atkartota N. Makiavelio „Valdove“, skatino siekti savo tikslų nesirenkant priemonių.



Kelionė į pasaulio centrą

Daugiavėdė Kinija ne tik derina rafinuotą tūkstantmečio civilizaciją su destruktiviai progresyvia modernybe. Tai – valstybė apsimetusi civilizacija, kurios daugiavėdiškumas išsiveržia atskiruose regionuose per vietos tapatybę, kalbas ar patiekalus. Nepaisant tūkstantmečių bandymų įvilkti viską į vieningos imperijos rūbą, lankydamas kiekvieną miestą jauti vietos savitumą ir išskirtinumą.

Pekinas su šampūnu šveičiama Tiananmenio aikšte, žaliaja arbata plaunamu Mao portretu, partijos narių daugiabučiais ir barais, pustuščiais prabangiais prekybos centrais ir masiškai naikinamais hutongais, kurie neatitinka Kinijos sostinės įvaizdžio, – tai tėra vienas iš daugybės Kinijos veidų. Tas, storu grimu padengtas; jis vargu ar leis pajusti tikrąją šalies dvasią.

Norėdami surasti tikrąją, istorinę Kinijos sostinę, kur kelis tūkstančius metų plakė imperijos širdis iki tol, kol viską savaip pertvarkė mongolai, iš Pekino turėtume leisti ilgon, beveik tūkstančio kilometrų kelionėn į pietryčius. Šios kelionės metu įveiktume atstumą, panašų kaip iš Vilniaus į Prahą ar Berlyną.

Čia, kur iš šiaurės stepių į pietus atitekanti Geltonoji upė daro staigų vingį į rytus, yra teritorija, per ilgametę Kinijos istoriją vadinama Vidurio lyguma. Geltonosios upės baseine plytinčios lygumos ir kalvos, drėkinamos

gausaus upių tinklo ir nuo seno tapusios jaukiu prieglobsčiu senovės žemdirbiams, buvo tikrasis Kinijos civilizacijos lopšys. Būtent čia prieš keturis tūkstančius metų susikūrė pirmoji istorikų oficialiai patvirtinta Kinijos dinastija Sia, būtent čia vėliau valdė ir kitos senosios dinastijos – Šang bei Džou.

Šios teritorijos gyventojai, dabartinių kinų protėviai, „savo“ žemę gana kukliai vadino „Vidurio valstybe“ (*Džongguo*), ir šitas pavadinimas ilgainiui imtas taikyti visai Kinijai. Būtent taip kukliai Kinija save vadina iki pat mūsų dienų.

Šioje teritorijoje, kuri sudaro didžiąją dalį Henano (*Henan*) provincijos, susikaupusios visos senųjų Kinijos dinastijų sostinės, kurių vietoje dabar išaugę modernūs pramoniniai Kinijos miestai: Anjansas (*Anyang*), Džengdžou (*Zhengzhou*), Luojangas (*Luoyang*), Šangčiu (*Shangqiu*)...

Tačiau nesitikėkite čia atvažiavę prisiliesti prie tūkstantmetės istorijos ar autentikos. Deja, rėksminga kelionė modernumo ir progreso link sunaikino senovinį šių tūkstančius metų menančių miestų žavesį ir įvilko juos į vienodą ir nuobodų milijoninių ir smogu apgaubtų Kinijos didmiesčių rūbą. Todėl senovės reliktus čia rasite tik tvarkingai uždarytus muziejuose ar tam skirtose lankytinose vietose. O paliesti tūkstančius metų menančias miestų plytas vargu ar pavyks...

Bet tai – jau visų Rytų Azijos miestų bendra problema.



„Čin karalystė rėmėsi tobulai veikiančia visuomenės, politikos ir karo mašinerija, kuri padėjo jai ne tik išlikti nuolatinio „pasaulinio karo“ būsenoje, bet ir užimti kitas Kinijos karalystes, taip III a. pr. m. e. galutinai suvienijant Kiniją ir sukuriant imperiją.“



Čin karalystė rėmėsi tobulai veikiančia visuomenės, politikos ir karo mašinerija, kuri padėjo jai ne tik išlikti nuolatinio „pasaulinio karo“ būsenoje, bet ir užimti kitas Kinijos karalystes, taip III a. pr. m. e. galutinai suvienijant Kiniją ir sukuriant imperiją. Tuometinis Čin karalius Ing Džengas pasiskelbė pirmuoju imperatoriumi ir su fanatišku užsidegimu pradėjo imperijos vienijimo darbus.

Pingmajong yra ne kas kita, kaip šio imperatoriaus kapavietė, sukurta netoli sostinės dar jam esant gyvam. Kadangi tuo metu žmonių aukojimo ritualai jau buvo likę praeityje, gyvas aukas turėjo pakeisti neprilygstama armija, saugosianti valdovą po mirties. Galima tik įsivaizduoti, kaip šimtai puodžių žiedė šias molio skulptūras, o menininkai tapė jas įvairiaspalviais dažais – kadaise visos jos buvo sodrių spalvų, atspindinčios didingos armijos grožį ir agresiją.

Daugiau nei 8 000 natūralaus dydžio karių, arklių, vežimų, cirko artistų ir valdininkų išsirikiavę milžiniškoje teritorijoje, kuri dar visai neseniai slėpė po žeme. Tik 1974 m. vietos valstiečių buvo atrastas daugiau nei 2000 metų senumo pasaulis! Realistiškos skulptūros detalios pasakoja apie to meto kinų išvaizdą, šukuosenas ir madas. Sakoma, jog čia nėra dviejų identišκών skulptūrų, nes visos jos pasižymi skirtingais veido bruožais ir apranga.

Tobulas pasaulio centras

Kuomet Čin karalystė tapo imperija, visa jos infrastruktūra buvo formuojama taip, kad senosios Čin sostinės, t. y. Siano, regionas taptų imperijos politikos, ekonomikos ir kultūros centru. Ir nors miestas per ilgą istoriją patyrė nemažai liūdny laikotarpių, ne kartą buvo siaubiamas ir griauamas barbarų ordų, jis išlaikė savo, kaip imperijos centro, poziciją kelis tūkstantmečius.

Didžiausias jo suklestėjimas buvo VII–VIII a., kuomet miestas buvo vadinamas Čanganu, t. y. Amžinosios ramybės miestu. Kinai labai mėgo šį „ramybės“ (*an*) skiemėnį savo vietovardžiuose, taip tarsi buvo meldžiama saugumo ir pastovumo – labai trokštamų vertybių permainingoje ir karų pilnoje istorijoje.

Savo apogėjų pasiekęs Čanganas tapo milijoniniu miestu (skaičiuojama, kad apie milijonas gyventojų gyveno vien siena apjuostoje teritorijoje), o kartu ir didžiausiu pasaulio miestu, lyginamu su Bagdadu ir Konstantinopoliu. Kartu tai buvo ir tobulas pasaulis, atitkęs visus kiniškos geomantijos, šiuo metu populiariai vadinamos fengšui, principus.

Taisyklingas planas priminė veiči (ar mūsišką šachmatų) žaidimo lentą: susikertančios tiesios gatvės lygiais atstumais buvo išsidėsčiusios šiaurės–pietų ir rytų–va-



karų kryptimis. Centrinę padėtį šioje lentoje užėmė milžiniškas imperatoriaus rūmų kompleksas, o atskiras dalis globojo skirtingi mitologiniai gyvūnai. Pietų globėjas buvo Raudonasis feniksas, šiuo vardu buvo vadinama centrinė gatvė, jungusi rūmus su pietiniais vartais. Rytus simbolizavo Mėlynasis drakonas, vakarus – Baltasis tigras, o šiaurę nuo piktųjų dvasių saugojo Juodasis karys, kurį simbolizavo vėžlį apšivijusi gyvatė.

Miestas buvo tarsi mikrokosmosas, atspindėjęs kinišką pasaulio tvarką, ikūnijamą mitologinių gyvūnų, gaivalų, Zodiako ženklų. Viskas čia turėjo savo vietą ir tobulai derėjo. Tai buvo Vidurio imperijos centras, taigi, kartu ir viso pasaulio centras.

Jis tapo rytinės Azijos dalies valstybių sostinių prototipu. Aplinkinės tautos, tiesa, mažesniais mastais ir nedrįsdamos lygintis su Vidurio imperija, siekė sukurti savo Čangano variacijas. Būtent kopijuojant Čanganą buvo pastatyti Gjongdžiu Korėjoje, Kiotas Japonijoje, Dali Junane – didieji Azijos miestai, formavę to meto istoriją.

Nors Šianas neišvengė kitiems Kinijos miestams būdingo „progreso“, siejamo su griovimu, unifikavimu ir perstatymu, miestas yra išlaikęs daug senovinio žavesio. Viduramžius čia mena kelios autentiškos pagodos, daugiau nei tūkstantį metų išgyvenusios karus ir stichines nelaimes. Vakaraš jos gražiai apšviečiamos ir tampa traukos centrais. Išlikę ir nemažai senosios miesto sienos, kadaise juosusios milžinišką taisyklingą stačiakampį, fragmentų.

Tačiau pagrindinis miesto akcentas vakare yra iš gerokai naujesnių laikų – „vos“ XIV a. menantys Būgno ir Varpo bokštai, ilgą laiką tarnavę kaip miesto laikrodžiai. Jie skelbdavo valandas ir reguliuodavo miesto ritmą.

Šie bokštai žymi įėjimą į Musulmonų rajoną.

Jie vadinami *hui*

Mane, vakarietį keliautoją, Siane lankantis pirmą kartą nustebino jo išskirtinis bruožas – gausios musulmonų bendruomenės. Viena iš miesto įžymybių yra Didžioji mečetė (mažesnių mečečių čia irgi apstu), o musulmoniškais aprėdais apsiredę žmonės čia sutinkami vos ne

dažniau, nei kasdieniais rūbais apsirengę nemusulmonai.

Tuo paradoksaliau tai atrodo supratęs, kad čia yra pats *pačiausias* Kinijos civilizacijos pasaulio centras.

Būtent Siane savo oda pajunti, jog čia, šiame taške, prasideda garsusis Šilko kelias, kadaise sujungęs Viduržemio jūrą su Kinija. Tai – bene labiausiai pasaulio istorijoje išvystytas prekybinių kelių tinklas, suvienijęs Europos, islamo pasaulio, Indijos, stepių tautų ir Kinijos žmones, prekes, kultūras ir idėjas.

Čanganas savo klestėjimo laikotarpiu buvo ryčiausias taškas, į kurį sutekėdavo visos Šilko keliu plaukiančios tautos ir idėjos. Jos susilydydavo čia, įgydavo kiniškus vietinius bruožus ir nusėsdavo milžiniškame milijoniniame mieste. Išorinių įtakų perėmimu pasižymintioje kiniškoje kultūroje atsirasdavo vietos visiems.

Nors islamas Kinijoje niekada netapo vyraujančia ar labai įtakinga religija, musulmonai nuo viduramžių gyveno didžiuosiuose imperijos miestuose, buvo toleruojami ir svarbūs ekonomikoje, kultūroje ir net politikoje. Pavyzdžiui, musulmonas buvo žymusis Kinijos keliautojas Dženg He, neretai lyginamas su Kolumbu, imperatorius įsakymu rengęs ekspedicijas po tolimus vandenynus ir Kinijai atradęs jūrinį kelią į Afriką.

Kinijos musulmonai yra vadinami terminui *hui*, kuris mūsų rytiniams kaimynams kažkodėl sukelia šypsena.

Ši tauta lingvistiniu požiūriu yra patys tikriausi kinai, nes kur begyventų, kalba vietine kinų kalbos atmaina. Netgi mečetės puikiai integruotos į kiniško miesto kraštovaizdį, nes naudoja kiniškos tradicinės architektūros formas ir standartus. Tik priėjęs arčiau ir įsigilinęs pradedi pastebėti, kad vietoj kiniškose šventyklose populiarių mitologinių vaizdų ir personažų akmenyje čia vinguriuoja stilizuoti arabų rašto ženklai.

Tačiau kultūriškai hujai išsiskiria iš kitų kinų. Jie dėvi išskirtinius galvos apdangalus bei rūbus, turi atskiras kapines, atlieka musulmoniškus ritualus. Maža to, kiaulieną dievinančioje kiniškoje kultūroje jie šį lietuvių mėgstamą gyvūną keičia avimi, ožka ar višta. Musulmonų sukurta kiniško *balal* maisto atmaina tapo tarptautiniu standartu ir yra labai mėgstama ne tik visoje Kinijoje, bet ir tolokai už jos ribų.

Šilko kelio skonis

Vienas iš dalykų, kurį reikia nuveikti Siane, – tai pasivaikščioti po naktinį turgų musulmonų kvartale.

Kai ima temti, centrinis miesto kvartalas išsižiebia ryškiomis spalvomis, skaisčiai apšviečiami Būgno bei Varpo bokštai, o siauros gatvelės prisipildo bruzdesio ir klegesio, kvapų ir skonių, primenančių Šecherezados pasakų pasaulį.

Šiame turguje ne tik atsiskleidžia turtinga Siano regiono kulinarinė tradicija, bet ir susilieja visi Šilko kelio skoniai ir kvapai, surinkti per ilgą kelionę nuo Levanto keliaujant per Mesopotamijos žemumas, Irano kalnynus ir Turano stepes.

Raudonai aprėmintoje pipirų krautuvėlėje parduodami tik raudonieji pipirai. Išdžiūvę jie kabo milžiniškomis kekėmis, o sutrinti įvairiomis tekstūromis ir faktūromis



puikuojasi keramikiniuose mėlynai dekoruotuose puoduose. Pardavėjos vikriai sukasi šiame raudoname aštriame pasaulyje, vis priešokdamos prie akmeninės pietos ar prie svarstyklių, ir pilsto šį gerą į maišelius. Juk palyginus netoli, už Čin kalnagūbrio pietuose, prasideda Sičuanio regionas, garsėjantis vienais aštriausių skonių pasaulyje, ir jo aštri įtaka jaučiama čia, Siane.

Gatvės pardavėjas rėkaudamas siūlo apvalią sezamu barstyta duoną, kurios tradicija į Kiniją atkeliavo kartu su musulmonais. Mėsos pardavėjas išdidžiai demonstruoja savo užkandinėje pakabintus jaučių ir avių skeletus. Tvarkingai ir kruopščiai nupjaustyti mėsos gabalėliai ant iešmelių laukia savo eilės patekti ant grotelių. Tuo metu pardavėjas mikliai surenka iš klientų pinigus ir padalija visiems po aštrų ir gardų čirškantį vėrinuką.

Šiame turguje apie higieną svarstyti nereikia. Vargu, ar kuri nors parduotuvėlė atitiktų lietuviškus standartus. Tiesiog mėgaujiesi skaniu maistu ir tiki, kad tavo skrandis atlaikys išbandymus. Ir neprikibs koks virusas. Nes... viskas tiesiog pernelyg skanu...

Nusiperku žoudziamo (*ròujǐlmó*), kas iš esmės yra kiniška mėsainio versija, sukurta „šiek tiek“ anksčiau, nei mėsainį pasaulyje išpopuliarino amerikiečiai. Manoma, kad toks patiekalas valgytas jau Čin karalystėje, t. y. dar prieš mūsų erą. Valandų valandas su prieskoniais virta jautiena minkštai apgula gomurį. Ji išprausta ir išilgai perpjautą kvietinę bandelę *mo*. Užgeriu jį vietiniu jogurtu, raugintu indeliuose, ir meldžiuosi, kad rytoj nejausčiau pasekmių.

Toks mėsainis – tradicinis Siano regiono patiekalas. Jis čia taip pat populiarus, kaip ir visokiausios lakštinių rūšys. Kvietinių lakštinių tradicija atstovauja šiaurinės Kinijos kulinarijai tradicijai (pietiečiai yra prisiekę ryžių mėgėjai), tačiau Siane lakštiniai yra daug storesni ir platesni nei Pekine. Kitaip sakant, jie labiau primena lietuviškus skrylius nei makaronus. Tarp jų – didžiausia Siano įžymybė – garsieji *biangbiang*.

Tikiu, kad juos pirmiausia išgarsino ne skonis, bet pavadinimas. Jame atsispindi garsas, girdimas šliurpant šį patiekalą. Be to, *biang* yra rašomas ypatingu hieroglifu, kurį sudaro net... 58 brūkšniai! Tai yra sudėtingiausias dabartinėje kinų kalboje naudojamas rašto ženklas, o šio patiekalo pardavėjai išdidžiai jį kabina virš savo parduotuvių ir atkakliai įrašo į meniu.

Norite atsigaivinti? Musulmonų turgus siūlo milžinišką vaisių ir gėrimų bei saldumynų įvairovę. Jūsų laukia nulupti granatai, duonmedžio vaisiai, karamelizuoti ar meduje mirkyti gardėsiai. Po sunkaus mėsiško maisto visada malonu atsigerti rūgščių ir virškinimui padedančių sulčių...

Jau išeidamas iš musulmonų turgaus atkreipiu dėmesį į juvelyro krautuvę. Jos prieigose pritūpusios dvi žavios moteriškos pavargusiais veidais plaktukais kaukši į metalą, taip viliodamos klientus užėti. Jas akylai stebi prižiūrėtojas, ir jei tik kuri pailsusi nustoja kalti, meta akylą žvilgsnį. Moteriškos puošia sidabrinės karūnos, būdingos hmongų tautinei tradicijai. Tiesa, hmongai gyvena už tūkstančių kilometrų nuo Siano... Bet...

Paviliotas sidabro skambesio užėinu...